

אין הבטחה לצדיק בעולם הזה

וַיֵּדֶר יַעֲקֹב נֶדֶר לְאֹמֶר אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשָׁמְרֵנִי בְּדֶרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבְגָד לְלַבֵּשׁ: וְשָׁבְתִי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים: וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֲשֶׂה וְאֶעֱשֶׂנוּ לָךְ: (בראשית כח כ-כב).¹

בראשית רבה ע ג – מי נדר כהוגן ומי לא

"וידר יעקב נדר" – ארבעה הם שנדרו: שנים נדרו והפסידו ושנים נדרו ונשתכרו. ישראל נדרו ונשתכרו,² חנה נדרה ונשתכרה,³ יפתח נדר והפסיד,⁴ יעקב נדר והפסיד.⁵

רש"י בראשית פרק כח כה – איפה נגמר התנאי

"אם יהיה אלהים עמדי" – אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי, כמו שאמר לי (פסוק טו) והנה אנכי עמך. "והאבן הזאת" – כך מפורש וא"ו זו של "והאבן", אם יעשה לי את אלה, אף אני אעשה זאת: "והאבן הזאת אשר שמתני מצבה יהיה בית אלהים" – וכן עשה בשונו מפדן ארם כשאמר לו: "קום עלה בית אלי".⁶

בראשית רבה ע ד – מסודרת או מסורסת הפרשה

ר' אייבו ר' יונתן. אחד אמר: מסורסת היא הפרשה. והשני אמר: על הסדר נאמרה.⁷ מי שאומר: מסורסת היא הפרשה – שכבר הבטיחו הקב"ה, שנאמר: "הנה אנכי עמך", והוא אומר: "אם יהיה אלהים עמדי"? אתמהא!⁸

¹ מספר פסוקים קודם, בעודו בחלום הסולם, נאמר ליעקב: "והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך והשבתיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אס עשיתי את אשר דברתי לך", וכאן הוא נודר: "אם יהיה אלהים עמדי"! הכיצד? חזרנו ונדרשנו לפסוקים אלה גם בדברינו [ועל הפרנסה לא השיבו](#) – שני הדפים משלימים זה את זה.

² במלחמה עם הכנעני, במדבר פרק כא. ראו דברינו [בין מלחמת חורמה למלחמת חורמה](#) בפרשת חוקת.

³ שמואל א א יא: "וידר נדר ותאמר ה' צבאות אם ראה תראה בעיני אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתני לה' כל ימי חיינו ומוצה לא יעלה על ראשי". ועפ"י חז"ל שמואל היה נזיר.

⁴ הפסיד את בתו. ראו שופטים פרק יא וכן דברינו [בת יפתח בפרשת בחוקות](#).

⁵ היכן הפסיד יעקב? במדרש תנחומא פרשת וישלח סימן ח מובאים הדברים בפירוט רב: "ואחר נדרים לבקר (משלי כ כה) – ואמר רבי ינאי: הנודר ואינו משלם פנקסו מתבקררת לפני הקב"ה, ואומר: היכן פלוני בן פלוני שנדר נדר ביום פלוני? בוא וראה, כשהלך יעקב לארם נהרים מה כתיב שם? וידר יעקב נדר לאמר – השיבו על כל דבר ודבר. הלך ונתעשר ובא וישב לו ולא שלם את נדרו. הביא עליו עשו ובקש להרגו. נטל ממנו כל אותו דורון עזים מאתים, לא הרגיש. הביא עליו המלאך ורפש עמו ולא הרגו, שנאמר: ויתר יעקב לבדו ויאבק איש עמו – זה סמאל שרו של עשו שבקש להרגו ... ונעשה צולע. כיון שלא הרגיש, באת עליו צרת דינה שנאמר: ותצא דינה. כיון שלא הרגיש, באת עליו צרת רחל, שנאמר: ותמת רחל ותקבר". ובמקבילה בתנחומא בובר מוסיף גם את לבן, במקרה שחשבנו שאולי שם לפחות היה יעקב בסדר ... ומדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה – בראשית אות קג, מוסיף שמן על המדורה: "אמר לו: לא הגיעוך כל הצרות הללו אלא על שאחרת נדרך. אם אתה מבקש שלא יגיעוך עוד צרות, קום עלה בית אלי". כל אלה, דברים כדברנות וכמדקרות חרב בלבו של יעקב, ראו גם דברינו [קום עלה בית אל](#) בפרשת וישלח. ואולי דווקא חריפות הדברים מלמדת שאין כאן בהכרח ביקורת על יעקב עצמו, כמו ניסיון להיעזר בדמותו של יעקב על מנת לעורר ולהזהיר את השומעים נגד נדרים, שהיו פרוצים בהם (משנה דמאי ב ג, גיטין מו ע"ב, דברים רבה ואתחנן ורבים אחרים). בבחינת מעשה אבות סימן אזהרה לבנים. כך או כך, השוו עם המדרש בפרשת חיי שרה על אליעזר: "ארבעה הם שתבעו שלא כהוגן. לשלושה ניתן כהוגן, לאחד ניתן שלא כהוגן. ואלו הם: אליעזר עבד אברהם, כלב, שאול ויפתח" (בראשית רבה ס ג, בדברינו [נחש אליעזר](#)).

⁶ רש"י מעורר בעיה פנימית בתוך דברי הנדר של יעקב המשתרעים על פני שלושה פסוקים, כ-כב: איפה נגמר התנאי המתחיל ב"אם", ואיפה מתחיל קיום הנדר? עד היכן חלקו של הקב"ה ומהיכן מתחיל חלקו של יעקב? תשובת רש"י ברורה: פסוקים כ-כא הם התנאי (כולל "והיה ה' לי לאלהים") ורק בפסוק כב המתחיל בוא"ו החיבור, מתחיל חלקו של יעקב: לבנות בית לאלהים. (ראו פסחים פח ע"א: "לא כאברהם שכתוב בו הר ולא כיצחק שכתוב בו שדה, אלא כיעקב שקראו בית"). אך פירוש ספורנו חולק וסבור שקיום התנאי מתחיל באמצע פסוק כא. "והיה ה' לי לאלהים" הוא תחילת קיום הנדר ולא חלק מהתנאי. כך נראה גם מפירוש כלי יקר. ואור החיים נראה שהולך בשיטת רש"י.

⁷ מדרש זה מעורר שאלה נוספת, אולי חמורה יותר, הקשורה בנדר של יעקב. איך בכלל יכול יעקב לפקפק בהבטחתו של הקב"ה? איך הוא מתנה תנאים לאחר שהכל כבר הובטח לו? (ראו בגיליונות נחמה לייבוביץ ששאלה זו נוצלה לטיעונים אנטישמיים על היהודים הסוחרים עם אלוהיהם) ובאמת, שאלה זו זועקת מהמקרא עצמו, בהקבלה הלשונית, כמעט מילה במילה, שבין פסוקים כ-כא ובין פסוק טו. גם שאלה זו, כקודמתה, נדונה בהרחבה במפרשים. ראו למשל פירוש כלי יקר: "חלילה לומר שהיה יעקב מסופק בהבטחת השם יתברך". ושיטת רמב"ן שנראה להלן שאומר שאין כאן תנאי כלל, תועיל גם לשאלה זו.

⁸ תשובה ראשונה של המדרש היא שאין מנוס מלנקוט בשיטה של "סרסיה ופרשה" ולומר שהנדר קדם לחלום ולהבטחה. בשיטה זו נוקט רש"י במספר מקומות בפירושו לתורה. ראו למשל, בראשית ב יט.

מי שאומר: על הסדר נאמרה - מה אני מקיים "אם יהיה אלהים עמדי"? אלא כך אמר יעקב: אם יתקיימו לי התנאים שהתנה עמי.⁹ ר' אבהו אמר: "אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה" - מלשון הרע ... "ונתן לי לחם לאכול" - מגילוי עריות ... "ושבתי בשלום אל בית אבי" - משפיות דמים, "והיה ה' לאלהים" - מעבודה זרה.¹⁰

זוהר בראשית פרשת ויצא דף קנ עמוד ב - אם יתקיים החלום נדע שהוא אמת

"וידר יעקב נדר לאמר" - אמר רבי יהודה: כיון דכל האי אבטח ליה קודשא בריך הוא, אמאי לא האמין דאמר "אם יהיה אלהים עמדי"? אלא אמר יעקב: חלמא חלמנא, וחלמין מנייהו קשוט ומנייהו לא קשוט. ואם יתקיים, הא ידענא דחלמא קשוט הוא. ועל דא אמר: אם יהיה אלהים וגו' כמה דחלמנא.¹¹

בראשית רבה עו ב - אין הבטחה לצדיק בעולם הזה

"ויירא יעקב מאד ויצר לו" - אמר ר' יהודה בר' סימון: כך אמר לו הקב"ה: "שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך", תאמר עד כאן היו התנאים? ושמרני בדרך הזה ולא יותר?¹² אמר ר' יודן: אמר לו המקום: "שוב אל ארץ אבותיך", אע"פ כן "ויירא יעקב מאד"! אלא מכאן שאין הבטחה לצדיק בעולם הזה. ר' הונא בשם ר' אחא אמר: "הנה אנכי עמך" - "אם יהיה אלהים עמדי"! אלא מכאן שאין הבטחה לצדיק בעולם הזה.¹³

מסכת ברכות דף ד עמוד א - שמא יגרום החטא

רבי יעקב בר אידי רמי (מקשה, שואל), כתיב: "והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך" וכתוב: "ויירא יעקב מאד"! אמר: שמא יגרום החטא.¹⁴

רמב"ן בראשית כח כ - אם במשמעות של "כאשר"

אם יהיה אלהים עמדי - לשון רש"י, אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני. וטעם התנאי, שלא יגרום החטא. וכך אמרו בבראשית רבה (עו ב) רב הונא בשם ר' אחא, הנה אנכי עמך, וכתוב אם יהיה אלהים עמדי, אלא מכאן

⁹ אפשר שכאן מסתרת תשובת ביניים ש"אם" זה של יעקב איננו התנאה כלל אלא במובן של "כאשר", כשיטת רמב"ן שראה להלן, אבל המדרש ממשיך בהעצמת הבעיה.

¹⁰ תשובה שנייה (שלישית) של המדרש היא שהתנאים שמציב יעקב הם תוספת מעבר למה שהובטח לו. אין אלו תנאים במובן הרגיל של המילה אלא מעין משאלה שלא יחטא ושיזכה להגיע לאמונה שלמה בה' שמזכה אותו לבנות בית אלהים. (השוו דברי המדרש "ושבתי בשלום אל בית אבי - משפיות דמים" עם דוד שלא זכה לבנות את בית המקדש כי שפך דמים, דברי הימים א כב). בדרך זו הולך, כך נראה, גם מדרש ספרי דברים פסקא לא, האומר: "וידר יעקב נדר לאמר, עלת על לב שהיה יעקב אבינו אומר: ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש והיה ה' לי לאלהים, אם לאו אינו לי לאלהים? תלמוד לומר: ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים, מכל מקום. מה תלמוד לומר והיה ה' לי לאלהים? שייחל שמו עלי שלא תצא ממני פסולת מתחילה עד סוף". וראו גם פירוש ספורנו: "אם יהיה אלהים עמדי - להסיר מעלי כל מעיק ומונע המעביר את האדם על דעתו ועל דעת קונו".

¹¹ תרגום חופשי: "כל זה הבטיחו הקב"ה והוא לא מאמין ואומר: אם יהיה אלהים עמדי? אלא אמר יעקב: חלום חלמתי וחלומות מהם אמת ומהם שאינם אמת. אם יתקיים, אדע שחלום אמת הוא, ועל זה הוא אומר: אם יהיה אלהים עמדי - כמו שחלמתי." זוהר מציע פתרון לשאלה ששאלנו בכיוון אחר לגמרי: הבטחה שבחלום, איננה הבטחה גלויה וברורה! כדברי הירושלמי (מעשר שני פרק ד): "אין החלום הולך אלא אחר פתרונו", או אפילו חמור יותר: "דברי חלומות לא מעלים ולא מורידים" - כדברי מדרש רבה בפרשתנו עצמה על הפסוק: "ויחלום יעקב" (בראשית רבה סח יב). וכבר הארכנו בנושא חלומות ופתרון בדברינו [תשמע חלום לפתור אותו](#) בפרשת מקץ והדברים רחבים וארוכים.

¹² כלומר, שההבטחה היחידה של הקב"ה ליעקב, בתחילת פרשת ויצא, הייתה שישמור אותו בדרך (וגם ישיבהו לארץ? ראו פרק כח פסוק טו) ועכשיו שהוא חוזר לארץ, "נגמרו התנאים". נגמרו ההבטחות ומכאן ואילך יעקב עומד בזכות עצמו.

¹³ המדרש שואל וגם עונה. למה יעקב אינו סומך על מה שהובטח לו בחלום? לא מחוסר אמונה, אלא מידיעה עמוקה ש"אין הבטחה לצדיק בעולם הזה". ראו שם גם ההקשר עם [משה במלון](#) והביטוי הדומה (בהקשר עם משיחת שלמה למלך והעימות עם אדוניה): "הרבה קטיגורין יעמדו מכאן ועד גיחון". בחזרתו של יעקב לארץ ישראל, במפגש עם עשו, כביציאתו לגלות "ארמי עובד אבי" - "אין הבטחה לצדיק". זו התוספת החשובה של ר' הונא בסוף המדרש, הקישור בין פרשת ויצא לפרשת וישלח. ומיעקב, לדורותיו ולצאצאיו: "ראויין היו ישראל כלייה בימי המן, אילולי נסמכו על דעתו של זקן ואמרו: מה אם אבינו יעקב שהבטיחו הקב"ה ואמר לו: הנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך (בראשית כח טו) נתיירא, אנו על אחת כמה וכמה" (פסיקתא דרב כהנא יט ה).

¹⁴ שמא יגרום החטא, ביטוי מקביל לאין הבטחה לצדיק ול"הרבה קטיגורין יעמדו". ראו בגמרא בברכות שם שני שימושים נוספים של ביטוי זה. האחד, על תקופת עזרא ונחמיה, בית שני לעומת בית ראשון: "תניא: "עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קניית". עד יעבר עמך ה' - זו ביאה ראשונה, עד יעבר עם זו קניית - זו ביאה שנייה. מכאן אמרו חכמים: ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרום החטא". והשני, לגבי השכר השמור לצדיקים: "לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים", תנא משמיה דרבי יוסי: למה נקוד על לולא? - אמר דוד לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם! מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו! - שמא יגרום החטא". גם העולם הבא לא מובטח לאף אחד ... ראו פירוש רד"ק לפסוק שהולך ג"כ בדרך זו: "נדר הנדר על תנאי, ולא היה התנאי לפי שהיה לבו נוקפא בהבטחה שהבטיחו האל, כי ידע שהאל יקיים לו הבטחתו. אלא לא היה התנאי אלא מפחדו שמא יגרום החטא, ולא יהיה ההבטחה קיימת, ולא ישוב אל בית אבי ולא יוכל לעשות מה שנדר".

שאינן הבטחה לצדיקים בעולם הזה.¹⁵ ויתכן עוד על דרך הפשט שאין הספק בדבר.¹⁶ אבל בכל העתיד יאמר הכתוב כן, כמו "עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך", וכן "ואם יהיה היובל לבני ישראל" (במדבר לו ד) - אם יבוא העת שיהיה התנאי אז יתקיים המעשה, כלומר בבואו.¹⁷

בראשית רבתי עמוד 150 – מתנת חנים

"ויואמר מי אלה לך" (שמות לג ה). תניא ר' אליעזר אומר: כשראה עשו שהיו לו בניס וננות עבדים ושפחות, אמר לו: יעקב אחי, הלא כך אמרת לי: טול אתה העולם הזה ואני אטול העולם הבא. מנין לך שתשתמש בעולם הזה כמותי? הדא הוא דכתיב: "מי אלה לך?"¹⁸ אמר לו יעקב, אחי העולם הבא בשכרי, אבל כל אלו מתנת חנים העלה לי הקב"ה בעולם הזה. הדא הוא דכתיב: "הילדים אשר חנן אלהים את עבדך".¹⁹

בראשית רבה ע א – נדר בשעת צרה

"וידר יעקב נדר לאמר". כתיב: "אבוא ביתך בעולות, אשלם לך נדרי, אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי" (תהלים סו יג-יד). אמר ר' יצחק הבבלי: "ודבר פי בצר לי" - שנדר מצווה בעת צרתו. מהו "לאמר"? לאמר לדורות כדי שיהיו נודרים בעת צרתן. יעקב פתח בנדר תחילה, לפיכך כל מי שהוא נודר, לא יהא תולה את הנדר אלא בו.²⁰

רמב"ן ויקרא כב יח – נדר קרבן בשעת צרה

לכל נדריהם ולכל נדבותם - ... בעבור שאמר הכתוב: "לפלא נדר או לנדבה" ... וכן: "כי יפליא נדר בערכך נפשות" ... כי הנדר הוא הבא על דבר שיפלא ממנו, שידור לה' בצר לו: אם תעשה עמי להפליא להצילני מן הצרה הזאת אביא עולה או שלמים. כענין "וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי", "וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתון נתן" (במדבר כא ב), "וידרו נדרים" (יונה א טז), וכן כולם.²¹

מדרש תהלים (שומר טוב; בובר) מזמור ב פסוק י – שאל יעקב, שאל²²

"שאל ממני ואתנה גוים נחלתך ואחוזתך אפסי ארץ" ... אמר ר' יוחנן: שלשה צדיקים אמר להם הקב"ה: שְׁאַל! ואלו הן: שלמה ואחז ומלך המשיח, שלמה, דכתיב: "בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל מה אתן לך" (מלכים א ג ה). אחז, דכתיב: "שאל לך אות מעם ה' אלהיך" (ישעיה ז יא), ולמה נקרא שמו

¹⁵ בנוסח רש"י שבידינו לא נזכר "שמה יגרום החטא", אבל כך מבין רמב"ן את פירוש רש"י והוא מחבר אליו את מדרש בראשית רבה שראינו לעיל. והרי לנו חיזוק לחיבור של "אין הבטחה לצדיק" עם "שמה יגרום החטא".

¹⁶ אין ספק בלבו של יעקב שהקב"ה יקיים את הבטחתו וממילא אין גם שום תנאי וספק בפסוק.

¹⁷ חזרנו לפשט הפסוקים. שיטת רמב"ן היא שאין כאן תנאי כלל ו"אם" הוא לשון עתיד כללית "אם וכאשר". וראיתו היא מדברי הקב"ה עצמו בהתגלות בחלום הסולם: "עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך". שני "אשר" חופפים את "אם".

¹⁸ עשו הוא תלמיד חכם ויודע שעפ"י המסורת היהודית, יהודים בכלל וצדיקים בפרט, מטרסתם היא העולם הבא ולא עושר וגדולה בעולם הזה. ראו כדוגמה, עירובין כב ע"א: "אשר אנכי מצוך היום לעשותם ... היום לעשותם - למחר לקבל שכרם".

¹⁹ וחנן הוא לתת בחינם, ראו רש"י דברים ג כג בראש פרשת ואתחנן: "ואתחנן - אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם. אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם. לפי שאמר לו (שמות לג יט) וחנתי את אשר אחון". ובמדרש אגדה (בובר) במדבר ו כה בברכת כהנים פרשת נשא: "ויחנן ... ואומר: אלהים יחננו ויברכנו (תהלים סז ב) - שכל מה שיתן לנו יהא מתנת חנם". ראינו לחבר למוטיב "אין הבטחה לצדיק" ו"שמה יגרום החטא" את החוט המשולש - את מוטיב "מתנת חנים". וכאן, אצל יעקב, עומד חוט משולש זה בהשלמה ניהודית למוטיבים "אין הבטחה לצדיק" ו"שמה יגרום החטא". אין הבטחה, אבל אין זו גם גזרה שלצדיקים אין "עושר וגדולה" בעולם הזה. יעקב לא סומך על שום הבטחה, גם לא זו שניתנה לו בחלום הסולם, אבל אם בכל זאת זכה להצלחה בעולם הזה, הוא תולה זאת ב"מתנת חנים".

²⁰ חזרנו לתחילת דברינו, לעצם הנדר. יעקב הוא בית אב לנדריים שמתורים בשעת צרה. כבר הארכנו בעניין נדרים אם הוא דבר רצוי או לא, בדברינו [איש כי ידור נדר לה'](#) בפרשת מטות. אך כאן מדובר בשעת מצוקה וצרה, ולכן אי אפשר לבוא בטענות שהקב"ה כבר הבטיח ולמה נודר יעקב ואילו תנאים הוא מתנה עם הקב"ה! זהו טבעו של אדם. ברמה של מחשבת ישראל: אין הבטחה לצדיק ושמה יגרום החטא והרבה קטיגוריים יעמדו מכאן ועד המטרה. וברמה של רגש ישראל: נודרים בשעת צרתם. זהו טבעו של אדם להבטיח הבטחות בשעת מצוקה. וראו גם תוספות בגמרא חולין ב ע"ב "אבל אמר הרי עלי" ולעומתו תוספות בגמרא נזיר ד ע"ב "עליך הכתוב אומר להזיר לה'".

²¹ וכן הביא להלכה בספר יראים (לר' אליעזר ב"ר שמואל ממיץ [הרא"ם]), תלמיד רבינו תם, מבעלי התוספות) סימן שצג: "וישמור אדם פיו ולא ימהר לידור כדתינא: טוב אשר לא תדור, טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר - דברי ר' מאיר ... ובשעת צרה מותר לידור דתינא: וידר יעקב נדר לאמר, ללמד לדורות שיהיו נודרים בשעת צרה". ראו שוב דברינו [איש כי ידור נדר לה'](#) בפרשת מטות. ולא באנו כמובן לפסוק הלכה.

²² לאחר השלמת הדף, גילינו מדרש זה שמתייחס לדברי יעקב: "אם יהיה אלהים עמדי" באופן שונה מכל הנ"ל. מקור מדרש זה הוא בבראשית רבה מד, ח, פרשת לך לך, אך אנו העדפנו את נוסח מדרש תהלים משום שהוא מזכיר את הפסוק: "אם יהיה אלהים עמדי" אצל יעקב, מה שאולי נשמט בבראשית רבה. על"פ, זה אותו מדרש שמצוי גם בתנחומא יד בפרשתנו.

אחז? שאחז אותו מלהביא טובה לעולם²³ ... מלך המשיח, דכתיב: "שאל ממני ואתנה גוים נחלתך". אמר ר' שמואל בר נחמני: למדנו עוד שנים מן האגדה: אברהם ויעקב. אברהם, שנאמר: "ה' אלהים מה תתן ליי" (בראשית טו ב), מכלל שאמר לו: שאל. יעקב, שנאמר: "אם יהיה אלהים עמדי וגו' וכל אשר תתן לי אשר אעשרנו לך" (בראשית כח כ-כב), מכלל שאמר לו: שאל.²⁴

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: עוד על שיטת רמב"ן בהקשר עם "אין הבטחה לצדיק" ועם "שמה יגרום החטא", ראו פירושו בשמות יב מב, כיצד הוא פותר את שלושים השנים שנוספו לבני ישראל בשעבוד מצרים (בהשוואה לארבע מאות השנים שנאמרו לאברהם בברית בין הבתרים, ואלה דבריו שם: "... כי הגזרה היתה ארבע מאות שנה מן היום ההוא, כאשר הזכרנו, והשלישים שנה האלו הם תוספת עליהם בעון הדור ההוא. כי אם נגזר על האדם בחטאו גלות ועינוי שנה או שנתיים והוא יוסיף על חטאתו פשע בהם, יוסיפו עליו שבע על חטאתיו וגלות ויסורין כהנה וכהנה, ... שאין שום הבטחה שלא יגרום החטא לבטלה אלא במקום שבועה".

²³ ראו המקרה של אחז בישיעהו פרק ז פסוקים יג-י: "ויסוף ה' דבר אל אחז לאמר: שאל לך אות מעם ה' אלהיך העמק שאלה או הגבה למעלה: ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה את ה': ויאמר שמעו נא בית דוד המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי". אחז לכאורה מקיים את הציווי בתורה: "לא תנסו את ה' אלהיכם" (דברים ו טז) ובכל זאת ישעיהו כועס עליו והמדרש מציין שהוא החמיץ מלהביא טובה לעולם. ראו גם הנוסח במקבילה במדרש תנחומא (בובר) פרשת ויצא סימן יד: "אמר לו ישעיה: שאל לך אות מעם ה' אלהיך העמק שאלה, שיחיו המתים או שיעלה קרח משאול. או הגבה למעלה, תבקש שירד אליהו מן השמים. אמר לו: יודע אני שיש בו כח לעשות. אבל איני רוצה שיתקדש שם שמים על ידי". אחז מסרב לאקט של קידוש השם. וכבר הארכנו לדון בנושא זה בדברינו [לא תנסו](#) בפרשת ואתחנן.

²⁴ הרי לנו ולא רק עפ"י מדרש זה, אלא כאמור עפ"י בראשית רבה שהוא כך נראה המקור, ותנחומא בעקבותיו וכעת גם מדרש זה, שדברי יעקב "אם יהיה אלהים עמדי", אינם דבר שלילי או נפסד, או מפחד של איבוד זכויות, או משום שאין הבטחה לצדיק וכו', אלא מענה לבקשת הקב"ה: שאל יעקב, מה תבקש. בדומה לרעיון שהקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים. וגם לגבי אברהם, אפשר שמדרשים אלה יחלקו גם על המדרשים שמציינים את חטאו של אברהם, שגרם לירידת בניו למצרים, משום שאמר: "במה אדע כי אירשנה" (שמות רבה ה כב, ויקרא רבה ה). הערה אחרונה זו מחייבת קריאה מדוקדקת של סדר הדברים והדיבורים בברית בין הבתרים ובמחזה בבראשית פרק טו. ראו דברינו בפרשת לך [במה אדע כי אירשנה - האם חטא אברהם?](#)